

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ו', תשט"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

על לשון ה"צברים"

(ויכוח מסביב לשולחן עגול)

הדברים הבאים שודרו בקול ישראל ביום

ט"ו בטבת. המשתתפים בוויכוח: עוזי אורנן,

ד"ר חיים בלנק, פרופ' נ"ה טור-סיני, יצחק

שלו. מנחה הוויכוח: ד"ר מרדכי קמרט.

ראינו להביא לפני קוראינו דברי ויכוח זה,

הנוגעים בבעיות שונות, שנדונו ועוד יידונו מעל

דפי "לשוננו לעם", והן: א) דרכי העברית המדוברת

בארץ-ישראל, ב) ה"סלנג", ג) שיבושי לשון נפוצים.

קמרט: הבעיה שלנו היא לשון הצבר — הקיימת לשון

כזאת, ואם היא קיימת, מה יחסנו אליה? —; אוצר המלים

המיוחד שבפי הצבר, דקדוק הלשון המדוברת בפי הצבר,

מבטאו של הצבר ונימי דיבורו, צירופי לשון מיוחדים שבפי

המבטא הצברי או בן הארץ — האם הגענו לידי מצב של

גיבוש מסוים, שנוכל להביע דעה בעניין זה? הנטפח לשון

זו? הנתנגד לה? מה יהיה יחסו של הציבור לשפה זו?

והנוכל לראות בלשון הצבר, בלשון בן הארץ, את לשוננו

העתידה לדורות הבאים?

טור-סיני: לא הייתי רוצה לבוא ולהגדיר את

המושג, אבל אולי את גישתנו אל המושג. אינני גורס את

המלה "צבר" —, כידוע מקורה בטעות, אבל יש הרבה הרבה

מלים כאלה שמקורן בטעות —, אבל מלה זו דווקא איננה

הולמת לדעתי את הילד, יליד הארץ, הגדל בתרבות העברית

שלנו. על הלשון הזאת ניתן לומר: כל דיאלקט, כל להג, הוא בבחינת לשון. וכל להג ממילא יש לו חוקים, שהרי אין החוקים האלה אלא אנלוגיות, שהולכות ונקנות בהידמות מלה אל מלה, צורה אל צורה. לשון זו קיימת, ואי־אפשר לשלול אותה כולה ואי־אפשר לחייבה כולה, אלא שיש לקבוע את מקומה בחיינו.

ואם נתת לי את רשות הדיבור, הרי מותר לי לאמור כזאת: — אל לנו לשכוח, שרצינו להחיות את לשוננו, את הלשון העברית, לשם הקשר לעבר שלנו, והמטרה הזאת צריכה להיות לנגד עינינו בכל הכיוון שאנו משתדלים לכוון את לשוננו. ועדיין לא ויתרנו על הדרישה הזאת, שבמידה מסוימת נכוון את לשוננו, את הלשון המופתית שלנו. אמנם יש על יד הלשון המופתית, יש על ידה חיים חפשיים, ולהם נטיות התפתחות לפי חוקיהם הם, ואין מי שבא לשלול זאת. אין לשון שהיא כולה רצינות, אין לשון שהיא כולה כיבד־ראש. יש מקום בתוך עם חי לשפה הזאת, כיוון שנולדה, כיוון שנכנסה לחיים, יש רשות לפתח את דמותה ואי־אפשר למנוע אותה מליצור דרך לעצמה. והרי זה הנושא שעלינו לדון בו, והלוואי שנצליח להגיע לאיזו מטרה בדיוננו זה.

ק מ ר ט: שמחנו לשמוע זאת בייחוד מפּיך, שהרי בדרך כלל יחס חוקרים רבים הוא יחס של זלזול או התעלמות מעצם התופעה הזאת.

ב ל נ ק: אני מצטרף לשמחתך על דבריו של פרופ' טור־סיני, כיוון שגם אני הרגשתי (אולי בטעות), שנוטים להתעלם אצלנו מעצם קיומה של לשון אחרת, לשון המבוססת

אמנם על העברית המסורתית, אך השונה ממנה במקצת או בהרבה.

לשון זו לא הייתי קורא לה בשם „הלשון הצברית“ דווקא; אולי מותר להשתמש פה בשם, שהכניסו זה כמה שנים ידידי ד״ר רוזן. הקורא לה בשם „עברית ישראלית“, ונדמה לי, שמותר לכנותה בשם זה, מצד אחד. כדי להבדילה מעברית מקראית ועברית משנית וכו' ומצד שני, כדי להדגים את זיקתה לעברית המסורתית.

בעניין המלה „צבר“ מעניין לציין, שעצם צורתה מדגימה את שלושת היסודות החשובים ביותר, הפועלים למען התהוות לשון חדשה, אשר, במידה רבה, כבר התהוותה כיום. יסודות אלה הם, מצד אחד, היסוד המסורתי של העברית; מצד שני, השפעת היסוד הלא-עברי, כלומר, הלועזית; ומצד שלישי, השפעת התהליכים הלשוניים הטבעיים, המתגלים בתוך בני הארץ.

בקיצור, המלה נגזרה מהמלה הערבית, ובערבית המקומית צורתה *sábr*; צורתה הרווחת ביותר בפי בני-הארץ היא *sábre*. מלה זו נגזרה, כפי הנראה, מהריבוי *sábres*. שמוצאו בפי דוברי אידיש ואולי דוברי ספניולית. כתחליף לצורה זו הוצעה הצורה החדשה *צָבֵר*; צורה זו לא נתקבלה ע״י הדוברים, אם מחשש בלבול עם תיבת „צוואר“, ואם מטעמים אחרים, ומכאן הצורה הרווחת כיום, היינו: *cabár* או *cábar*.

אורנן: בעניין ה„עברית הישראלית“ עליי לומר, כי השימוש ב„לשון של צברים“ אמנם שימוש לא נכון.

פאחר שלא רק „צברים“ מדברים בלשון זו, אלא גם רבים מאד מן האנשים, שבאו לפני שנים מעטות לארץ. אך גם במונח „עברית ישראלית“ יש חסרון רב, והוא שכביכול „עברית ישראלית“ היא דווקא אותה לשון, שמדברים בה האנשים, שמוצא משפחותיהם ממזרח אירופה. איך אפשר להתעלם...

ב ל נ ק: אני אינני גורס כך.

אורנן: אבל ד"ר רוזן גורס כך! בדרך-כלל יש התעלמות מוחלטת מחלק עצום מאתנו, יושבי ישראל הישראליים, שמבטאם הוא עברי למופת, אבל מוצא משפחותיהם לא מארצות מזרח אירופה, אלא מארצות המזרח או מארץ ישראל עצמה. המבטא שלהם איננו נחשב משום מה ל„מבטא של צברים“, וגם לא ל„עברית ישראלית“.

לכן אינני חושב, שנכון לומר „עברית ישראלית“, ובזאת כביכול לגזור על הכלל... צא לרחובות שמע ש„העברית הישראלית“ האם רת, העברית הספרדית, נפוצה היא ביותר. ב ל נ ק: לא התכוונתי אלא לאותו דבר, שאתה מציין. שכן „עברית ישראלית“ פירושה: אותה עברית המושמעת בפי כלל ילידי הארץ, יהיה מוצאם באשר יהיה.

ש ל ו: אינני יכול להתחייב להשמיע למנחה מה שרצת לשמוע ממני, אינני יכול להתברך בשמחה ששמעתי מקודמי על מציאותה של לשון צברית. לדעתי לשון צברית במובן לשון שלמה, מקיפה, אינה בנמצא כלל. ישנם ביטויים, גיבים צירופי לשון שהם רגילים בפי הצבר, אבל כללם של אלה אינו עושה עדיין לשון. קראתי ספרים כתובים בלשון מקראית.

קראתי ספרים כתובים בלשון משנאית, וקראתי ספרים שהם מיוזג של לשון מקראית ומשנאית, אך עדיין לא קראתי ספר שכתוב צברית. הסלנג הצברי כוחו יפה לתאר קטעי הוואי ושטחי חיים מצומצמים מאוד. אבל אין כוחו יפה לתאר את החיים בכללם. לא יכול להיות רומן שכתוב בשפה הצברית, כל הסופרים, שניסו לכתוב בלשון הצברית, ראו שלא יוכלו לכסות בשפה הצברית את הכול. הם ראו, שבוה מצמצמים הם את תיאור החיים, ופנו אל שפת המקורות. בכלל, הלשון הצברית יותר משהיא לשון כתיבה היא לשון של דיבור. עלינו לשים לב לכך. אילו היו קודמיי שמים לב יותר למניעי היווצרותה של לשון זו, היו רואים, שגם כאן אין לשמוח כל-כך.

ברצוני להעכב על מניע אחד. לדעתי נוצרה לשון זו בעיקרה משתי מרידות. המרידה הראשונה היא מרידה של הנוער בחוקי התחביר הקפואים, שהביאו לפניו מורים יוצאי חוץ-לארץ בלי להתחשב ברצון החידושים הטבעי שלו. והמרידה השנייה היא מרידה מסופנת יותר, היא מרידה באידיאולוגיות המרובות והשגורות, שהטיף להם דור המבוגרים. ברצוני להביא דוגמה אחת: הנוער אצלנו לא חיכה עד שימציאו לו המבוגרים מונח מתאים להנאה מסוימת שלאחר העבודה, והוא מצא לו את המלה „לפיף, כיוף“. וכן השתמש במשך זמן רב במלים „אז“ ו„למה ש-“ וביטא אותם בתענוג מיוחד, כי זו הייתה מלה, שהמורה התנגד לה ביותר. זו הייתה מרידה בהטפה נגד „אז“ ו„למה ש-“. לעומת זה נשים לב למלים, שהתפתחו אצלנו בזמן מלחמת השחרור ואחריה, המבטאות תופעה של אַנְגְרִיסִיבִּיּוּת עצורה, שדוכאה בנוער על

ידי אידיאולוגיה של התאפקות והבלגה. נראה למשל מלים כמו: דפק אותו, סידר אותו, רכב עליו קשות, התלבש עליו, השחיל אותו – כל המלים האלה מבטאות מרץ ואגרסיביות של הנוער, שדוכאו במשך הרבה זמן. אין זה משמח כל-כך, ובספרות המלחמתית בא הדבר לידי ביטוי מובהק מאוד.

קמרט: שמחתנו הייתה בעיקר להשתתפות פרופ' טור-סיני ולהערותיו. אשר להערתך, שלא נכתבו רומנים ושירים בשפה זו – מאות לשונות קיימות בעולם שבהן לא נכתבו כל ספרים, והן הוכרו כלשונות. לא זה מהווה את הלשון.

טור-סיני: אעיר רק הערה קצרה כאן. אפשר לראות כל דיאלקט כלשון והוא יכול להיהפך אפילו ללשון שלטת בארץ, בממשלה גדולה, אם מאחרי הלהג הזה עומדים אישים שמפיצים אותו, וכבלשן קראתי לזה לשון, לא שקראתי זאת הלשון העברית או הלשון הזאת. בכל דיאלקט אפשר לכתוב גם רומנים, ואני נזכר ברגע זה במקרה בניסיון של סופר אוסטרי, רודלוף ריינץ, שכתב פעם ספר: התנ"ך של איכר טירולי, בהיותו לבד על ראש ההר ניסה לכתוב לו את התנ"ך, כפי מה שהוא זוכר אותו בדיאלקט שלו. יש שם תופעות מעניינות מאוד, יש שם כמובן גם אנכרוניזמים מעניינים. זו לא לשון שכבר נכתבו בה רומנים, אבל אפשר לכתוב בה גם רומן. אם תיקח, למשל באמריקה, את הסיפורים של דיימון רניון, שהוא כותב בלשון משלו, בסלנג משלו. איננו משתמש בכל צורת עבר, אלא מספר הכול בהווה בלבד, גם זו לשון. כל להג כזה יכול להיות לשון, אלא

שהשאלה היא, מה רצוי לנו ? רצוי לנו בוודאי, שהלשון תתפתח, ועל אף פי שאנחנו עם קטן, לא נוכל למנוע ולא נרצה למנוע, שיהיו תמיד מעיינות מתגברים שנוכל לשאוב מהם אחר-כך. את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל. זו לא תהיה אותה לשון שאליה אנו מתכוונים בתחיית לשוננו. בתחיית לשוננו התכוונו באמת להתקרב עד כמה שאפשר לרוח העבר, ועד כמה שדבר כזה אפשרי, זוהי בעיה, שבפני עצמה הייתה דורשת שיחה ארוכה ודיון בספרים מרובים.

שלו: ברצוני לחזור את דבריי על האפשרויות של הלשון הצברית. אין לנו תופעה מאלפת יותר מהתנהגותם של הסופרים הצברים עצמם. תחילה קפצו בשמחה על האפשרויות של הלשון הצברית והתחילו לנסות לכתוב בה. אך מיד באה נסיגה מהירה: הספרים של הסופרים הפרוזאיקונים הטובים שלנו שבים עכשיו במהירות אל לשון המקורות, אל לשונו של ביאליק, אל לשונו של עגנון, או משתדלים לכתוב בה ובלשון המשנה. הסופרים הצעירים שבו אל המקורות והניחו את האפשרויות של הדיאלקט החדש.

קמרט: לא נוכל לפתור שאלה זו. אני מציע לעבור מיד אל הנושא הראשון שלנו, שהוא אוצר המלים המיוחד שבפי בן הארץ.

אורנן: סבור אני, שאוצר המלים המיוחד לבן הארץ, לצבר, חודר מיד ללשון הדיבור הכללית, וזוהי אותה תופעה הרגילה בכל לשון—יש לשון מדוברת ויש לשון ספרותית. דכמו בכל לשון, אם כי במהירות יתירה, מוצא לו אוצר המלים המיוחד הזה מקום בספרות גם אצלנו! שנה-שנתיים

לאחר שמלה אחת הומצאה, יכולים אנו לפגוש אותה בין בעיתון, בין בספר רציני, בין במחזה.

כך, למשל, במחזות על תקופת המלחמה, בשעה שמובאים קטעי דיבור, השתדלו המחברים למסור דיבור זה באותן המלים ובאותם הביטויים המיוחדים שבלשון הצבר, והן נהפכו לנחלת הכלל. הנה המלה „מצוקָח“, הטיפוסית ללשון הצבר, משתמשים בה אנשים רבים שאינם צברים, והיא מצויה גם בספרים, או מקרה יותר מעניין ופחות ידוע: המשחק „חמש אבנים“. במקום „מערכת אבנים“ נקראות חמש האבנים בפי הצבר „זוג אבנים“. חשבתי, שזה ביטוי של ילדים בלבד, עד ששמעתי אדם, שמבטאו יקי טהור, ובא לפני ארבע-חמש שנים ארצה, כשהוא מספר בדיחה על יהודי אחד, שהיו לו חמישה זוגות שיניים תותבות...

קודם-כול יש לקבוע את העובדות: אוצר המלים בפי הצבר הוא אוצר המלים של הלשון המדוברת בכלל. מלה כמו „מתוסבך“, „קור כלבים“, או „מךָשׁ“ — הן נחלת הכלל. „מרגשׁ“ נמצאת כבר במילונים. או דוגמה אחרת: אנחנו רגילים להביע התנגדות למלה „לבדו“ במובן „בעצמו“, אך הנה נודמן לי לראות באגדת שלושה וארבעה כיצד כותב ביאליק: „ויהי היום וישאל שלמה מעם המלצר לתת לו להכין את המאכלים לבדו“.

טור-סיני: ואף על פי שביאליק הוא, בזה טעה. אורנן: אפילו אם טעה, אין לייחס את המלה „לבדו“ ללשון הצבר דווקא. והרי ידוע, כיצד המלה „לבד“ עצמה משמשת במקרא.

בלנק: יכול להיות, שיש כאן אי־הבנה מסוימת ושנחנו מדברים על שני דברים שונים. באמרי „עברית ישראלית“ אני מתכוון לאותה שפה הנהוגה בפי בני־הארץ, ולא דווקא למיוחד שבה. לא הייתי אומר שאוצר־המלים דווקא הוא המאפיין שפה זו. נוסף על כך, חשוב להדגיש שלא התכוונתי לסלנג (אם כי יש אולי סלנג המיוחד לילדי הארץ — אינני יודע), אלא ללשון־דיבור תקינה, בעלת מבנה כללי משלה, המתבטא בעיקר באוצר הגיים ובתופעות מבניות (דקדוקיות) אחרות. הבא מן החוץ, ואני בבחינת מסתכל מן החוץ (אינני דובר עברית ישראלית, אם כי לפעמים אני מחאמץ לעשות כן) — מתקשה להבין, על שום מה מטילים בה דופי. הנה שני האדונים האלה, מר שלו ומר אורנג, מדברים עברית ישראלית. אתה מדבר עברית ישראלית (לא סלנג!) ; אתה נציג מצוין של אותה שפה, שאפשר לכנותה כפי שרוצים, ושאיני קורא לה עברית ישראלית רק בגלל דבר אחד: שאתה נולדת בארץ וחונכת מגיל רך (כך אני מניח) על ברכי הלשון העברית.

שלו: אני מאשר את שתי ההנחות שלך: נולדתי וחונכתי על ברכי השפה העברית והצברית, שמעתי במשך הזמן כמה מלים נוספות מלבד אלה שחונכתי בהן ואלה שקראתי בהן, קראתי ושמעתי הרבה חידושים רעננים ויפים, אבל על חלק מהחידושים הצטערתי ואני מצטער עד היום. את אוצר המלים של הצבר אינני יכול לקבל, חלק גדול מהם הייתי שמח לאבד ולא למצוא. למשל, אותו אוצר מלים, שיש בו מהשפעת הלעז — ויש לנו אוצר מלים עצום כזה, רבותיי.

אני חושב שלמורה בעל תרבות יש לפעמים הרגשה קשה מאוד להימצא בקרב נוער שמדבר דברים אשר בחלקם מושפעים בקלות מהלעז. ויותר גרוע מאשר רק לדבר כך הוא לקבל את המנטליות של שפה זרה ולהעביר חלק מהאידיומים. יש מנטליות של שפה זרה ויש מנטליות של מלה זרה. אינני מדבר כבר על הקללות שאין לנו בעברית – אולי לשמחחנו – שהרי רובן לועזיות. כוונתי למשל לביטויים באידיש כמו: איין-בטון, לפֿעף, להתנַקֶש (מהמלֶה גֶליקֶש), שוויצֶר, או מלים ערביות כגון מבסוט, פוצ'רא, או המלה באנגלית ג'וב. מבחינה של מנטליות השאיר אצלנו דמון רניון השפעה עצומה על הצבר. כאשר מדברים על „חתיכה“ ו„שמלה“ (ואני חושב שמיותר להסביר מושג זה בקרב החברה שלנו). הרי אלו הן השפעות של הלעז, ואני חושב אותן להשפעות ריקות. שאין להן עתיד. אמנם יש השפעה שיש לה עתיד: אם אני אומר „אגב“ ו„עובדה“, אנחנו יודעים שגם הן היו זרות. רק מהשפה הערבית יכולים אנו לקלוט. למשל, המלים חבוב או צ'יובאט, אני חושב, שלא להיה במשך הזמן צלצול דומה בשפה שלנו, אבל להרבה מלים אין שום ערך ואין שום אפשרות של צמיחה בשפה, ואנחנו גדושים בהן.

טור-סיני: כבר נכתב „לשוננו“ על לשון התלמידים. בנוגע למלים הזרות, שעולות מדי פעם, אמרתי קודם, שבעיקרון אינני מתנגד למלים זרות, כל עוד שהן מודגשות כמלים זרות. בכל השפות יש טענה זו, שהלשון הספרותית צריכה להיות נקייה, אבל אין לך סופר מזהיר, אפילו כמו תיאודור הרצל המנוח בגרמנית, למשל, ודווקא בדבריו, שהם

מלאים חן. הוא משתמש לא אחת במונחים, במלים ובגוונים של מלים זרות, שנותנות תכלין בסגנונו. תרבותנו היום היא תרבות בינלאומית, ואינני קיצוני עד כדי כך שאומר, שאסור להשלים עניין על-ידי מונח שבא מהחוק, אלא שהמסגרת צריכה להישאר עברית, ועלינו להדגיש באותו רגע, שאנו אומרים זאת רק כציטטה. כהבאה מלשון אהרת. וזו הגישה שתביא אותנו, כך נדמה לי, לידי דעת מדויקת יותר לגבי כמה מלים זרות כאלה. יותר מדיי אנו סובלים מחוסר הדיוק בשימוש המלים העבריות, ואודה שגם כאן שמעתי שימושים אחדים, שלא הייתי גורס אותם.

אורנן: בהמשך לדברי פרופ' טור-סיני אולי נכון יהיה לראות את קנה-המידה הקובע, מה היא מלה לועזית שנקלטה בעברית, בצורות הדקדוקיות העבריות המצטרפות לעצם המלה. כך למשל לא הייתי מעלה על דעתי, שהמלה „צבר“ איננה עברית, מאחר שאנחנו אומרים „צברינו“, באותו מדור מפורסם ב„דבר השבוע“. בדומה לזה, כאשר אומרים את המלה „מנטליות“, יש כאן תוספת עברית, לכן מלה כזאת ראויה להיחשב כשייכת לאוצר המלים העבריות. אין ספק שהמלה „בלוף“ ובייחוד הפועל „לַבֶּלֶף“ (בהשמעת המכפל שבלמ"ד!) הן מלים עבריות; הלא גם בעבר חדרו מלים לועזיות לעברית והן נחשבות אז והיום למלים עבריות ממש. בלנק: אתה הזכרת את הפועל lebaléf. הנה נקודה שבה השתנה הדקדוק הנוכחי לעומת הדקדוק המסורתי: אין אומרים levaléf, כיוון שהחלפת בי"ת דגושה בבי"ת רפה שוב אינה אוטומאטית, כפי שהייתה פעם.

קמרט: מה נדאג למלה „לפֿעף“ שהיא לועזית? אביא
דוגמה של דקדוק של צבר יליד הארץ האומר: אני יִלֶךְ,
שניים — שתיים, שני — שתי, זְמַרְתָּם, חוסר ההבנה בין אָתָם
וצָתָן, זכר ונקבה. שְׁפָרְתִּי, שְׁפָרְתִּי, יוֹשָׁנָת וכו'. אינני רוצה
להביא תערוכה שלמה של ביטויים כאלה. השאלה הנשאלת
כאן היא: האם יש גם חוקים פֿוניטיים כלליים בלשון,
המחייבים אותנו לחטוא חטא דקדוקי מסוים?

טור-סיני: מצד אחד אינני רוצה שתחשבו, שאני
רואה את הדקדוק כאליל. הדקדוק הוא בפני עצמו דבר
שהתהווה והשתנה, והדקדוק יכול להשתנות; בזה אין חטא.
ואילו, אם הזכרת את הצורה „יוֹשָׁנָת“, דווקא „יוֹשָׁנָת“ זוהי
צורה שכיחה בשירי תימן. ושם היא נמצאת בלשון השירה
הזאת, אבל בדיבור היא מיותרת בהחלט. החטא שאני מוצא
בה הוא, שהיא נגד ההיגיון, הואיל ואין זאת פעולה אקטיבית.
ואלה שני הכללים שאני רואה בדקדוק: היגיון מכאן שהוא
דרוש ללשוננו, אף על פי שאין ההיגיון מהיסודות שעל פיהם
נולדה הלשון, והיופי מצד אחר, ניקח את המלה „יוֹפִי“:
התרגלנו להשתמש בצורות אלו, לא יָפִי, אלא יוֹפִי על פי
השימוש בתלמוד, ששם כבר הפכו צורות ההפסק דווקא לצורות
הרגילות של המלה. לא הייתי רואה בזה אסון, שישתנה הדקדוק
המקראי וישתנה אפילו הדקדוק של תקופת המשנה, אבל
רואה אני חטא במבטא ההולך ומיטשטש ומתרחל, מבטא שמביא
במקרים מרובים לכיעור ממש, ערבוב של חא בכָּא, למשל —
וזה עושה את לשוננו לחיכוך ללא סוף. אני רואה חטא גם
בזה, שבאות שגיאות החוטאות להיגיון; למשל, השימוש

במלה יִשְׁנוּ במקום שאפשר לומר יֵשׁ. יִשְׁנָם במקום שצריך לומר יֵשׁ בלבד. ועוד הרבה כאלה. אני רואה אלה כהורסים את מבנה לשוננו והורסים את ההיגיון. זה חטא שלא הייתי רוצא שהוא ישתרש.

ש לו: כמורה רציתי להוסיף את אנחתי לאנחתו של פרופ' טור-סיני. בעניין המבטא ניסיתי לא פעם אחת ניסיונות מתמידים. כמעט נואשים, להכניס את המבטא הנכון לכיתות של הצברים שלנו. המלחמה הייתה קשה, ואי-אפשר לומר שהושג ניצחון. בלי ספק בחלק גדול אשמים בעניין המבטא אנחנו המורים וחלק מציבור המבוגרים, שאתם נמצא הנוער רוב שעות היום.

העניין הוא לא רק בחוסר הבדל בין חיית לכיף; אין מבדילים בין אליף לה"א, בין אליף ליוד, וגרוע מזה הדבר, שאותו לא הזכיר פרופ' טור-סיני, לא עניין המבטא של אותיות בודדות, כי אם מקומה של המלה בתוך המשפט, ומקומו של המשפט בתוך קטע; אין נעימת דיבור לצבר! בדרך-כלל הצבר לא מדבר ולא שר – הוא צועק! בכיתה הוא ממלמל משתו באופן חד-גוני וקוראים לזאת „קריאה“. נעימת הדיבור היא דבר יותר מסוכן מאשר ההקפדה דווקא על כל אות ואות, זוהי תרבות דיבור, והצבר נעדר תרבות של דיבור.

אור נן: אולי בעניין האחרון הזה כדאי להזכיר בקצרה, כי הלשון העברית הייתה במשך שנים רבות לשון כתובה בלבד, והיו אנשים רבים שידעו מצוין עברית; אבל כתובה בלבד, שכן כל עניין הקריאה היה חסר ערך בעיניהם. אם

מתכוונים אנו לשנות גישה זו בעתיד, הרי יש להתחיל באותם האנשים, שהיום הם תלמידים; הם צריכים לשמוע כבר היום מפי מוריהם הדרכה לתרבות הדיבור, אבל הם אינם שומעים. אני נתקל בתלמידים מבוגרים, שגמרו בית-ספר תיכון והם טוענים: מעולם לא לימדו אותנו לדבר! הגננות של היום צריכות להתחיל בזה, המורים של היום צריכים להתחיל בזה.

בלנק: בעניין המבטא: נכון שדרושה תרבות של דיבור, אבל רווח מושג של „תרבות-דיבור“ שאיננו, לדעתי, מן הבריאים ביותר. „תרבות-דיבור“ זו מקורה בחיקוי למשהו שאיננו קיים.

אורנן: קיים! קיים!

בלנק: מר שלו דיבר עכשיו, לפי דעתי, במבטא מצוין ולא צרם את אוזני באומרו $\chi\acute{e}lek$ ב־ χ ו־ $\chi atix\acute{o}l$ בשני χ^1 , כפי שנוהגים דוברים רבים. ואם הוא אומר מדי פעם $h\acute{e}lek$ ב־ h^2 , משום שהוא חושב. שזה יותר יפה – מהיכא תיתי.

קמרט: השאלה העיקרית שעומדת לפנינו בעתיד, האם באמת לפי חוקי הלשון הטבעיים יש משהו, המטריד ודוחף אותנו לכיוון מסוים?

טורסיני: זו שאלה שלא אוכל לענות עליה בקיצור. השתדלתי בכמה דרכים במשך שנים רבות להנהיג את המבטא המלא, את המבטא של כל ההגיים שיש בלשוננו. עד עכשיו לא הצלחתי, כשם שלא הצליחו אחרים. זה חבל, שתתרושש

לשוננו, ואנחנו בוכים על כך, יסלח לי ד"ר בלנק, ואנחנו
רואים בזה התרוששות והתדלדלות של האפשרויות, אבל
יכול להיות שלא ננצח. זה יכול להיות, כי כל אדם רואה
את מבטאו כמבטא המופתי. כל אדם רואה את מבטאו
כיפה, כקופה הזאת, שרואה את ילדה היפה ביותר. אבל
שדרושה תרבות הדיבור, בזה אין ספק, ולא אותה צעקה
בלתי-מרוסנת. שאין זה האידיאל שאנחנו שואפים אליו. גם
על-כך, נדמה לי, יהיה הסכם כללי.

קמרט: אני רואה בסיכומי של דבר, שלפנינו בעיות
חמורות וגדולות, ומחובתנו להתחקות אחר התופעות. ולא
נוכל לשפוט ולא נוכל להביע דעתנו, אם לא נבדוק, ואם לא
תעשינה חקירות מדעיות, כשם שנעשות בעולם כולו על
השפות החדשות.